

RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK: 61-05 Štampar, A.
Prethodno priopćenje
Preliminary

ŽELJKO DUGAC
MARKO PEĆINA
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zagreb

Primljeno: 20.10.2008.
Prihvaćeno: 27.10.2008.

DNEVNIK ANDRIJE ŠTAMPARA – 120. OBLJETNICA ROĐENJA I 50. OBLJETNICA SMRTI

U radu se predstavlja Dnevnik Andrije Štampara koji će biti objavljen ove jubilarne godine kada se obilježava 120. obljetnice rođenja i 50. obljetnice smrti tog velikana socijalne medicine, međunarodno priznatog stručnjaka na području javnog zdravstva i predsjednika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Ove se godine obilježava 120. obljetnica rođenja i 50. obljetnica smrti dr. Andrije Štampara (1888. - 1958.). Prigoda je to da se nanovo posjetimo tog velikana socijalne medicine, međunarodno priznatog stručnjaka na području javnog zdravstva i predsjednika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti od 1947. do 1958. godine. Budući da će Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti obilježiti tu važnu obljetnicu izdavanjem do sada široj javnosti potpuno nepoznatog djela – *Dnevnika Andrija Štampara* u ovom ćemo se tekstu osvrnuti na navedeno djelo želeći ga najaviti kako stručnoj tako i široj javnosti.

To je djelo do sada bilo posve nepoznato široj javnosti budući da nikada nije bilo obavljeno već se nalazilo u obliku rukopisa unutar osobnoga arhivskog fonda Andrije Štampara u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu (signatura HR HDA 831). Opseg *Dnevnika* je 891 stranica teksta, od čega su 24 stranice pisane rukom, dok je ostali dio otisnut pisaćim strojem. Uz ovaj rukopis, koji se čuva u Hrvatskome državnom arhivu, postoji i kopija *Dnevnika* pohranjena u knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti unutar Spomeničke zbirke Mirka Dražena Grmeka *Povijest znanosti slavenskih naroda*, koju je znameniti povjesničar medicine i dopisni član Akademije darovao krajem 1999. godine. U okviru pripreme ove publikacije istražen je i uspoređen izvornik iz Hrvatskoga državnog arhiva s kopijom, pohranjenom u Hr-

vatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, koja je tom prigodom i nadopunjena dijelovima koji su joj nedostajali.

Rukopis *Dnevnika*, čiju je kopiju već bio započeo obrađivati Mirko Dražen Grmek, u čijem je posjedu i bila, tada je podijeljen u sedam cjelina. Prvi dio predstavlja putovanje u SAD, Kanadu i Kinu (prvi put) i sastoji se od 24 stranice pisane rukom te 37 stranica pisanih pisaćim strojem. Drugi dio je dnevnik s puta u Tursku i Bugarsku koji se sastoji od 17 stranica pisanih strojem. Treći dio je put u Španjolsku koji se sastoji od 23 stranice pisane strojem. Četvrti je dio Štamparovo drugo putovanje na Daleki istok, pisan strojem na 224 stranice. Slijedi peti dio u kojem je opisano treće putovanje na Daleki istok i u SSSR, također pisan strojem na 480 stranica. Potom slijedi šesti dio pod naslovom: *Kod kuće nakon dolaska iz Rusije*, a koji se nastavlja opisom putovanja po različitim europskim zemljama na 47 stranica pisanih strojem. Posljednji, sedmi dio *Dnevnika* je na 39 stranica pisanih strojem i tu je opisano drugo putovanje u SAD i Kanadu.

Dnevnik je pisan između 1931. i 1938. godine. Prva je bilješka unesena 22. rujna 1931. kada Štampar kreće za Pariz, odakle nastavlja za SAD i Kanadu. Nakon posjeta tim državama, 8. siječnja 1932. brodom preko Tihog oceana kreće za Japan i Kinu. Taj dio puta trajao je od 9. siječnja do 22. travnja 1932. godine.

Nakon toga slijedi prekid u *Dnevniku*. U međuvremenu, između povratka iz Kine, dakle od svibnja 1932, pa do nove bilješke u *Dnevniku* u prosincu iste godine, Štampar je obišao Nizozemsku, Njemačku, Poljsku, Čehoslovačku i Mađarsku, gdje je održao brojna predavanja iz područja higijene sela, no o tim putovanjima nema bilježaka u *Dnevniku*.

Sljedeći zapis datiran je 13. prosinca 1932. i njime započinje dio *Dnevnika* koji nas vodi u Tursku i Bugarsku. To je putovanje ubilježeno do 22. prosinca 1932. Slijedi ponovni prekid do 8. svibnja 1933, kada Štampar polazi na put u Španjolsku koji traje do 13. svibnja. Dana 22. rujna iste godine (1933) Štampar kreće na svoje drugo putovanje na Daleki istok. Taj dio *Dnevnika* uglavnom nije datiran te se prema njemu ne može ustanoviti točan datum kada se Štampar vraća. Međutim, iz konteksta i prateće korespondencije može se zaključiti da je to dugo i složeno putovanje trajalo do kasne jeseni 1934. godine.

Nedatiran je i sljedeći dio *Dnevnika*, ali se iz konteksta može utvrditi da je u rano proljeće 1935. Štampar ponovo krenuo na Daleki istok i to je bilo njegovo treće i posljednje putovanje u taj dio svijeta. U Kini ostaje sve do početka lipnja 1936, kada započinje nova etapa njegova puta, a to je odlazak u

Sovjetski Savez preko tadašnje marionetske države Mandžuko. Iz konteksta i posrednih dokumenta doznajemo da je u Sovjetskom Savezu boravio tijekom lipnja i srpnja 1936. godine. Po povratku s tog za Štampara vrlo dojmljivog putovanja slijedi novi dio *Dnevnika* u kojem bilježi svoje dojmove nakon dolaska kući u kolovozu 1936. godine. Potom odlaskom u Ženevu, gdje je bila središnjica Zdravstvene organizacije Lige naroda, počinje novo i složeno putovanje po europskim zemljama – od Francuske za Mađarsku, Čehoslovačku, Poljsku, Rumunjsku, Grčku, Tursku, Bugarsku, Italiju te natrag u Francusku. To je putovanje trajalo od rujna do prosinaca 1936. godine. U *Dnevniku* niti ono nije datirano.

Naposljetku 25. siječnja 1938. Štampar kreće na već spomenuto posljednje veliko putovanje prije izbijanja Drugoga svjetskog rata, dakle u drugi posjet SAD-u i Kanadi. *Dnevnik* završava bilješkama datiranim 2. i 3. svibnja 1938. godine. Štamparovo putovanje Sjevernom Amerikom ne završava tada, ali dostupni primjerci *Dnevnika*, koji se čuvaju u Hrvatskome državnom arhivu i Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, ne sadrže stranice koje bi opisivale preostali, završni dio tog puta.

Tijekom vođenja *Dnevnika* Štampar je bio ekspert Zdravstvene organizacije Lige naroda i Rockefellerove fondacije, savjetnik kineske vlade u doba nacionalističkog režima Chiang Kai-sheka, pozvani predavač na brojnim uglednim sveučilištima, stručnjak koji je bio cijenjen i čije se mišljenje uvažavalo. Susretao se s različitim visokopozicioniranim ljudima, od predsjednika i ministara do visokih diplomata i glasovitih profesora i znanstvenika. Bio je svjedok brojnih povijesnih događaja, poput talijanske okupacije Abesinije, Japansko-kineskog rata, provođenja sovjetskih petoljetki, pojave diktatura u Europi. U stručnom pogledu on je sudionik i kreator dramatičnog obrata u javnom zdravstvu koji je doveo do prodora novih ideja preventivne i socijalne medicine u samu medicinu, ali i do novoga međunarodnoga zdravstvenog poretka. U tome je međunarodno javno zdravstvo preuzelo funkcije koje su do tada bile posve nepoznate, ali su u sljedećim desetljećima promijenile sliku zdravstvenog stanja u brojnim državama svijeta. Andrija Štampar je u svom *Dnevniku* i svjedok brojnih malih povijesti, tragedija malog čovjeka – prije svega seljaka u vrtlozima rata, neimaštine, bolesti i osobnih tragedija. U ovom se *Dnevniku* prepleće i njegov osobni životni put i život njegove obitelji, tragedije, padovi i usponi. *Dnevnik* je i svojevrsna osobna povijest čovjeka koji ne samo da je suosjećao i patio s drugima, već je i sam proživio tešku patnju i bol.

I dok smo Štampara do sada uglavnom poznavali kao čovjeka snažne osobnosti koji je oblikovao javno zdravstvo u nacionalnim i međunarodnim okvirima i koji je tadašnji JAZU preoblikovao u snažnu znanstveno istraživačku ustanovu, *Dnevnik* otkriva i druge Štamparove osobitosti, one nježne i osjećajne spram ljudi u potrebi. Ujedno je i izraz optimizma i nade u bolji i pravedniji svijet.

Za osobitu pomoć pri realizaciji ovoga izdanja posebno se zahvaljujemo gospođi prof. Zori Štampar Lukovnjak, kćeri Andrije Štampara, čiji su savjeti i sjećanja bili dragocjeni pri obradi Dnevnika. Svoju zahvalnost izražavamo i ostalim asljednicima obitelji Štampar.

LITERATURA

1. DUGAC Željko, PEĆINA Marko (ur.) *Andrija Štampar - Dnevnik s putovanja 1931.-1938.* Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Škola narodnog zdravlja Andrija Štampar, Srednja Europa; 2008. (u tisku).
2. GRMEK M. D. (ur.) *U borbi za narodno zdravlje - Izabrani članci Andrije Štampara.* Zagreb: Škola narodnog zdravlja Andrija Štampar; 1966.

SAŽETAK

DNEVNIK ANDRIJE ŠTAMPARA – 120. OBLJETNICA ROĐENJA I 50. OBLJETNICA SMRTI

U radu se najavljuje objavljivanje Dnevnika Andrije Štampara povodom 120. obljetnice rođenja i 50. obljetnice smrti. U Dnevniku Štampar bilježi svoja putovanja od 1931. do 1938. godine kada kao ekspert Zdravstvene organizacije Lige Naroda boravi u različitim zemljama svijeta te učestvuje u međunarodno važnim javno zdravstvenim pothvatima. Dnevnik je do sada bio nepoznat široj javnosti budući da nikada nije bio objavljen već se nalazio unutar Osobnog arhivskog fonda Andrije Štampara u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

Ključne riječi: Andrija Štampar; povijest javnog zdravstva; povijest medicine.

SUMMARY

THE PUBLICATION OF THE DIARY OF ANDRIJA ŠTAMPAR ON THE OCCASION OF THE 120TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH AND THE 50TH ANNIVERSARY OF HIS DEATH

This article announces the publication of Andrija Štampar's diary, to mark the 120th anniversary of his birth and the 50th anniversary of his death. In the diary Štampar recorded his worldwide travels between 1931 and 1938 when, as an expert of the League of Nations Health Organization, he took part in internationally significant public health projects. The diary, hitherto kept in the Personal Archival Fund of Andrija Štampar in the Croatian State Archives in Zagreb, would thus for the first time become accessible to a wider public.

Keywords: Andrija Štampar; history of public health; history of medicine.

